

Waarom Complottheorieën over de Bijlmerramp Zo Lang Blijven Bestaan

Na meer dan dertig jaar blijven complottheorieën over de Bijlmerramp hardnekkig bestaan in de Nederlandse samenleving. Dit fenomeen heeft meerdere oorzaken en wordt in stand gehouden door een specifieke groep hoofdrolspelers die elk hun eigen motivatie hebben om de alternatieve verhalen levend te houden.

Psychologische en Maatschappelijke Grondoorzaken

Behoefte aan Betekenis en Controle

De Bijlmerramp was een traumatische gebeurtenis die een groot gevoel van verbijstering achterliet bij overlevenden. Wanneer mensen geconfronteerd worden met gebeurtenissen die moeilijk te verklaren zijn of die zij niet kunnen accepteren, zijn zij geneigd om meer extreme gedachten te ontwikkelen totdat de zaak naar genoegen is geïnterpreteerd.

Zo worden complottheorieën geboren. De ramp bracht zoveel heftige gevolgen met zich mee dat mensen op zoek gingen naar antwoorden op fundamentele vragen: "Hoe heeft zoiets kunnen gebeuren? En vooral: waarom is dit gebeurd?".

Wantrouwen in Autoriteiten

Een cruciale factor is het toenemende wantrouwen in autoriteiten. Nina Polak van De Correspondent merkte op dat "het wantrouwen in de autoriteiten alleen maar erger is geworden" sinds de ramp. Dit wantrouwen werd gevoed door de chaotische overheidscommunicatie in de directe nasleep van de ramp en de vele tegenstrijdige verklaringen die volgden.

De parlementaire enquête van 1998-1999 had ironisch genoeg een averechts effect. Hoewel het doel was "de waarheid te vinden achter alle bange theorieën rond de ramp", bleven de Bijlmer wantrouwig omdat "de theorieën door de commissie zélf weer nieuw leven [waren] ingeblazen" tijdens de openbare verhoren.

Hoofdrolspelers die Complottheorieën in Stand Houden (opmerking: een doofpottheorie is ook een complottheorie).

Vincent Dekker: De Vasthoudende Journalist

Vincent Dekker is zonder twijfel de meest invloedrijke figuur in het in stand houden van complottheorieën over de Bijlmerramp. Zijn boek "Going down, going down" uit 1994 wordt beschouwd als "een van de invloedrijkste bronnen van complottheorieën" over de ramp.

Dekkers vasthoudendheid komt voort uit een diepe overtuiging dat er een doofpot bestaat. Hij vertelde in 2016: "hij begon zich op een gegeven moment bedreigd te voelen, om zich vervolgens dan weer af te vragen of dat niet tussen z'n oren zat". Deze ambivalentie tussen paranoia en werkelijke bedreiging maakt zijn verhaal des te fascinerender voor aanhangers.

Ook dertig jaar later heeft Dekker "de materie tot op de dag van vandaag niet kunnen loslaten". In 2022 bracht hij een herziene versie van zijn boek uit, waarin hij stelt dat "de Bijlmerramp geen 'gewoon' ongeluk was" en dat "de geheimzinnigheid over de gebeurtenissen tonen dat de Nederlandse overheid nog een lange weg te gaan heeft als zij de beloofde transparantie wil waarmaken".

Pierre Heijboer: De Obsessieve Onderzoeker

Pierre Heijboer van de Volkskrant was de tweede cruciale figuur. Hij woonde zelf in de Bijlmer en "bleef tot aan zijn dood in 2014 overtuigd van een doofpot". In zijn boek "Doemvlucht" (2002) beweerde hij dat "de parlementaire enquête over de Bijlmerramp de beste doofpot was die de overheid zich kon wensen".

Heijboers obsessieve persoonlijkheid werd versterkt door zijn alcoholisme. Acteur Yorick van Wageningen, die Heijboer speelde in de serie *Rampvlucht*, beschreef hem als "een pitbull die niet los wilde en kon laten, ook al werd dat zijn eigen dood". Hij voegde toe: "zijn alcoholisme [was] stuitend. Twee kanten van dezelfde obsessieve persoonlijkheid".

Heijboer voerde een systematische campagne waarbij hij "duizenden documenten doorworstelde en 103 verzoeken indiende op grond van de Wet openbaarheid van bestuur".

Hij beweerde over "beëdigde verklaringen van politieagenten" te beschikken over de mysterieuze "mannen in witte pakken".

Rob van Gijzel: De Politieke Katalysator

Rob van Gijzel (PvdA) speelde een cruciale politieke rol in het leven houden van de complottheorieën. Als "Bijlmerboy" van de Tweede Kamer dwong hij de parlementaire enquête af. In de documentaire *Rampvlucht* beweerde hij dat de piloot "naar die Buitenveldertbaan wilde omdat daar een vestiging was van de Mossad".

Deze politieke legitimatie van alternatieve theorieën gaf ze een officieel karakter dat bijdroeg aan hun geloofwaardigheid bij een breder publiek.

Media en Culturele Versterking

KRO-NCRV's *Rampvlucht* (2022)

De dramaserie en documentaire *Rampvlucht* van KRO-NCRV speelde een cruciale rol in het nieuw leven inblazen van complottheorieën dertig jaar na de ramp. De serie maakte "dankbaar gebruik van het spannende drama dat de speculaties bieden" en presenteerde de journalisten Dekker en Heijboer als "het toonbeeld van journalistieke moed en doortastendheid".

Nina Polak waarschuwde dat "spannende verhalen, waar of niet waar, veel beter blijven hangen dan de klunzige, rommelige en opportunistische politieke realiteit". De serie toonde hoe entertainment complottheorieën kan versterken en normaliseren.

Internet en Social Media Ecosysteem

Het internet heeft complottheorieën over de Bijlmerramp een tweede leven gegeven. Sociale media creëren "bubbels waarin groepen mensen voornamelijk in hun eigen informatie- en meningencirkel leven". Dit "bevordert polarisatie" en zorgt ervoor dat alternatieve verhalen kunnen circuleren zonder adequate fact-checking.

Jongeren zijn bijzonder gevoelig voor deze mechanismen omdat zij "voor hun nieuwsgaring afhankelijker zijn van sociale media" en "minder vertrouwen hebben in nieuws dan volwassenen".

Structurele Factoren

Gebrekkige Overheidsreactie

De Nederlandse overheid faalde erin om adequaat te reageren op complottheorieën. Jaren van tegenstrijdige verklaringen, geheimhouding rond delen van het dossier, en afwimpeling van legitieme zorgen creëerden een voedingsbodem voor alternatieve verhalen.

De parlementaire enquête van 1998-1999 had een onbedoeld effect. Hoewel de commissie secuur de complottheorieën ontzenuwd had, werd niemand gerustgesteld omdat de Tweede Kamer de conclusies van het rapport "wegrommelde".

Gezondheidsklachten als Katalysator

De reële gezondheidsklachten van bewoners en hulpverleners vormden een krachtige motor voor het geloof in complottheorieën. Toen de overheid deze klachten eerder niet onderschreef ontstond er in de media een sfeer dat de overheid de gezondheidsklachten bagatelliseerde of toeschreef aan "stress", en ontstond er een vicieuze cirkel.

Een bewoner verklaarde tijdens de parlementaire enquête: "De mensen moeten niet zeuren. Alles is oké. En dit was de informatie die de dokters ook kregen natuurlijk". Dit wantrouwen zorgde ervoor dat mensen alternatieve verklaringen gingen zoeken voor hun klachten.

Mediahype-effect

Onderzoek toonde aan dat nieuwsgolven in de berichtgeving samenhangen met toename van gezondheidsklachten. "Misschien zijn steeds meer mensen ziek geworden van het nieuws óver de ramp, in plaats van ziek dóór de ramp". Dit creëerde een zichzelf versterkende cyclus waarbij media-aandacht leidde tot meer klachten, wat weer leidde tot meer media-aandacht.

Waarom Ontkenning Niet Werkt

Backfire-effect

Voormalige onderzoekers van de Rijksluchtvaartdienst zijn "alle verdachtmakingen na dertig jaar spuugzat". Zij hebben systematisch alle complottheorieën weerlegd met harde feiten. Maar dit ontkennen heeft vaak een averechts effect gehad.

Expert sociale wetenschappen Stef Aupers verklaart: "Als dat wantrouwen in de media, maar ook in de politiek of wetenschap er is, is het vandaag ontzettend makkelijk om alternatieve theorieën te vinden. Je zit vandaag steeds sneller in de bubbel van je eigen gelijk".

Bevestigingsbias

Vincent Dekker wordt beschuldigd van "confirmation bias" waarbij hij "zich liet leiden door de zoektocht naar bevestiging van de eigen onderbuikgevoelens". Deze psychologische mechanisme zorgt ervoor dat mensen selectief informatie verzamelen die hun vooroordelen bevestigt.

Moderne Versterking

Desinformatie-klimaat

Het huidige desinformatie-klimaat in Nederland biedt een vruchtbare bodem voor complottheorieën over de Bijlmerramp. "Desinformatie bestaat niet altijd uit onjuiste informatie. Regelmatig is het juist een combinatie van feiten en verzonnen informatie".

De Bijlmerramp-complottheorieën passen perfect in dit patroon: ze bevatten elementen van waarheid (er was inderdaad verarmd uranium aan boord) gemengd met speculaties en onbewezen beweringen.

Generatie-overdracht

Een nieuwe generatie jongeren ontdekt de Bijlmerramp-verhalen via moderne media zonder de historische context. Actrice Joy Delima merkte op: "Ik wist niets van de vliegramp in de Bijlmer en ik denk dat een groot deel van de jonge generaties er ook niets over weet. Ik leerde op school daar namelijk niets over".^[10]

Deze kenniskloof maakt jongeren gevoeliger voor sensationele verhalen omdat zij de nuance en complexiteit van het werkelijke onderzoek niet kennen.

Conclusie

Complottheorieën over de Bijlmerramp blijven bestaan door een perfecte storm van factoren: psychologische behoeften, charismatische voorvechters, structurele overheidsfalen, media-versterking en moderne technologie. De hoofdrolspelers - Vincent Dekker, Pierre Heijboer, Rob van Gijzel en hedendaagse mediamakers - houden deze verhalen levend uit verschillende motivaties: journalistieke obsessie, politieke agenda's, commerciële belangen en oprechte bezorgdheid.

Het ironische is dat hoe meer officiële instanties proberen deze theorieën te weerleggen, hoe geloofwaardiger zij worden voor aanhangers. De Bijlmerramp toont aan hoe trauma, wantrouwen en informatiechaos kunnen leiden tot blijvende alternatieve narratieven die generaties overleven.